

Militairen en prentbriefkaarten te Rhenen

Ad J. de Jong

Onlangs verschenen er twee boeken met betrekking tot de geschiedenis van Rhenen die de aanzet vormen tot dit artikel in Oud Rhenen.

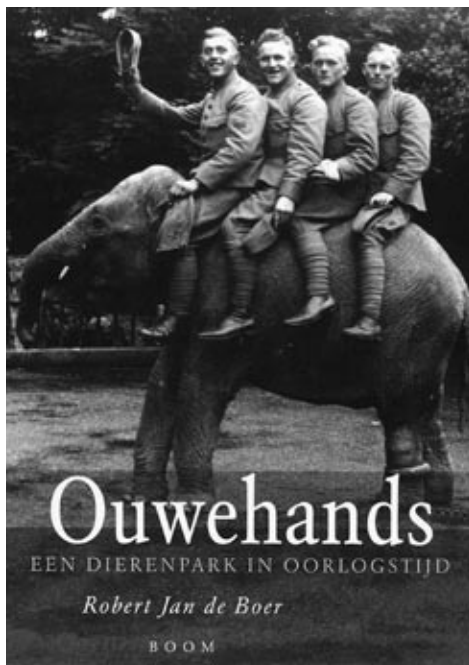
Allereerst verscheen op 18 november j.l. het boek van Hans Blankestijn en Hens Dekker, getiteld 'Groeten uit Rhenen', met een schat aan informatie over prentbriefkaarten die over de jaren in Rhenen zijn uitgegeven.

Voorts het boek van Robert Jan de Boer, 'Ouwehands – Een dierenpark in oorlogstijd' (zie afbeelding omslag), waarvan het eerste exemplaar op 21 november werd aangeboden in Ouwehands Dierenpark. Laatstgenoemd boek is gebaseerd op herinneringen en dagboeken van de voormalige directeurs van Ouwehands Dierenpark A. Ouwehand en J. Baars.

Wat betreft de prentbriefkaarten, interesseren mij niet alleen de afbeeldin-

gen en topografische aspecten maar tevens de afstempelingen, de posthistorische aspecten dus.

In 'Groeten uit Rhenen' komen de postale aspecten in Hoofdstuk 3 ten dele aan de orde in verband met de ouderdomsbepaling van de kaarten.

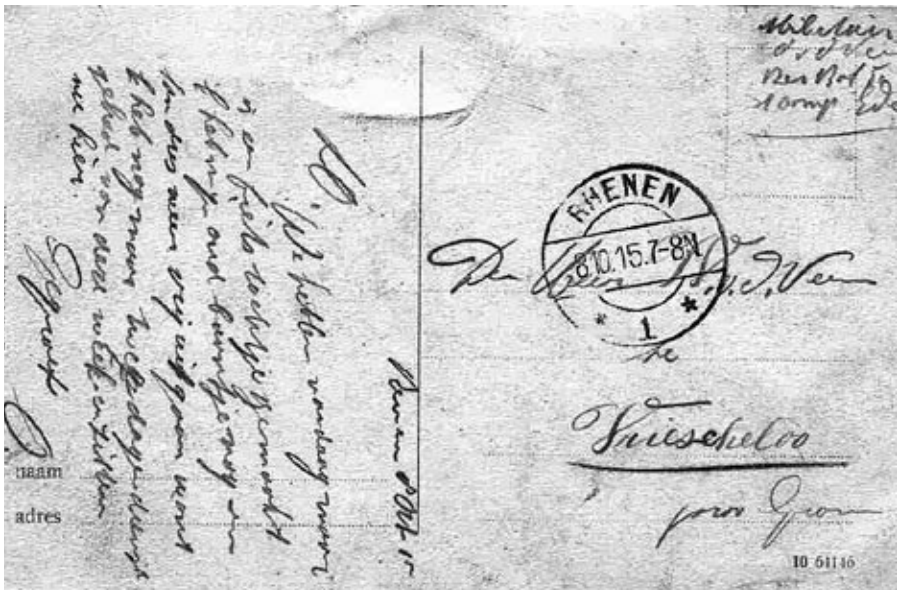

Omslag van het boek van Robert Jan de Boer over Ouwehands Dierenpark. Verschenen november 2004

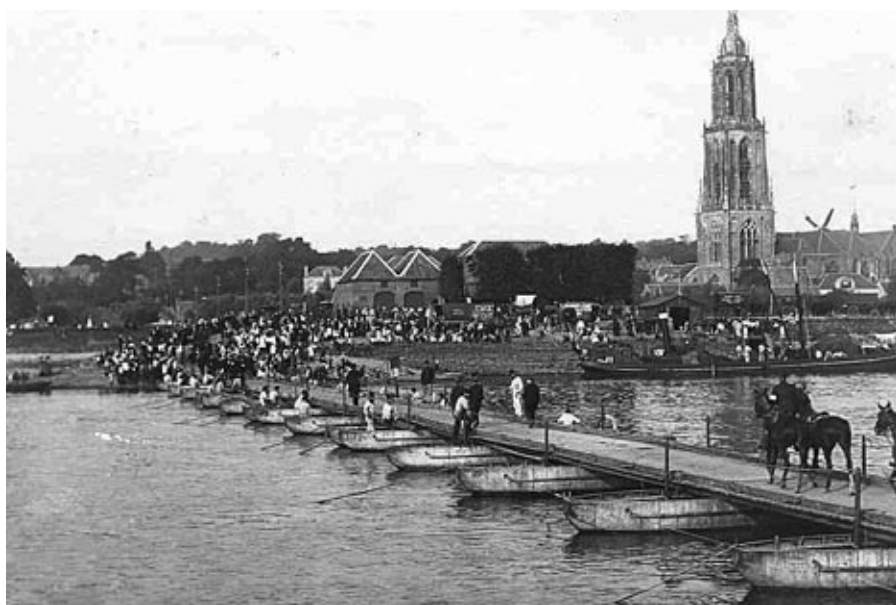
In tijden van oorlogsdreiging bivakkeerden er veel militairen te Rhenen, vanwege de strategische ligging - de Grebbeberg, Waterlinie (Gelderse Vallei) en de slagader van Nederland, de Rijn. Deze militairen verstuurden veelal prentbriefkaarten naar familie, vrienden en geliefden. Zij hoefden daar geen postzegel op te plakken, als deze per veldpost (of reguliere post) verzonden werden. Men schreef dan op de prentbriefkaart 'militair' op de plek waar de postzegel geplakt diende te worden. Dergelijke prentbriefkaarten werden grotendeels vlak voor en tijdens

'Manoeuvres te Rhenen', een fotokaart vermoedelijk uit 1911

Kaart verzonden uit Rhenen op 6 oktober 1915

'Manoeuvres te Rhenen'. Men heeft een botenbrug aangelegd over de Rijn en er is veel publieke belangstelling. Foto's gemaakt door Veltman op 25 september 1911

de Eerste Wereldoorlog en in de Mobilisatietijd (1939/1940) verstuurd. Het Nederlandse leger was paraat en hield de nodige oefeningen (manoeuvres).

Hubert Adriaan Veltman, huisarts en later röntgenoloog, zoon van Jacobus Veltman en Maria Theresia Hubertina Esser, zwager van de bekende fotograaf Bertram Ramspek (zie Achter Berg en Rijn3), trouwde 19.7.1906 te Rhenen met Petronella Elisabeth Ramspek en maakte de nodige foto's te Rhenen, waaronder 'Manoeuvres te Rhenen 25 september 1911'.

In 1939/40, de 'Mobilisatietijd' vlak voor de strijd op de Grebbeberg, werden er wederom de nodige prentbriefkaarten verzonden door militairen vanuit Rhenen.

Er waren toen wel zo'n 10.000 militairen gelegerd te Rhenen. Zij werden ondergebracht in scholen, en in 'gevoorderde' leegstaande gebouwen en huizen, zoals de nieuwgebouwde huizen aan de Nieuwe Veenendaalseweg naast de Villa van de familie Schouten op de hoek aan de Acacialaan. Uiteindelijk werden ze ook ondergebracht bij burgers, of werden er huizen vrijgemaakt door burgers tijdelijk bij elkaar te laten intrekken.

De heer Schouten, bewoner van de villa Acacialaan 2, als militair tijdens de Mobilisatie. Hij staat hier met zijn zoon Jaap op de Nieuwe Veenendaalseweg. Op de achtergrond de volkstuinten waar later een speeltuin met een sportveld werden aangelegd

Deze militairen gingen in hun vrije tijd vaak koffiedrinken bij burgers in de buurt. Op zondag werd er dan vaak 'een kaartje gelegd'; meestal werd er 'gepandoerd'.

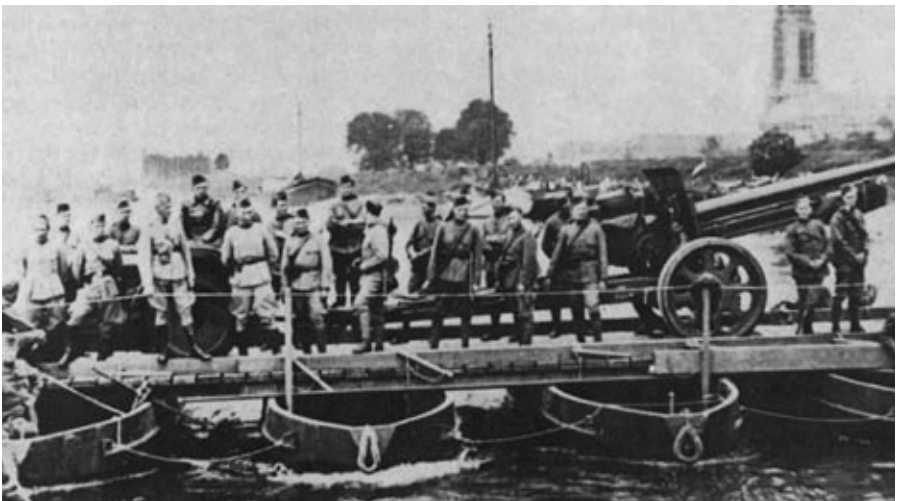

Winter begin 1940. Aaldert de Jong en dochter Bepie achter het huis Acacialaan 4 met in de buurt ingekwartierde militairen

Ook na de oorlog bleven er vaak goede contacten bestaan. Zo herinner ik mij dat we later, rond 1950, op bezoek gingen bij mensen in Dinxperlo, die daar een kapperszaak hadden. Er is nog een foto bewaard gebleven, met een groepje Nederlandse militairen achter ons huis aan de Acacialaan 4, in de winter van 1940. Een van hen zal waarschijnlijk uit Dinxperlo afkomstig zijn.

De winter van 1940 zou de op één na strengste sinds 1740 worden (de strengste was in 1830). Eind december 1939 was het gaan sneeuwen en de sneeuw zou tenminste tot 5 februari 1940 (hier en daar zelfs tot 24 februari) blijven liggen. In de loop van januari kwam er geregeld nieuwe sneeuw bij en 's nachts bij heldere hemel werd het Siberisch koud.

De winter van 1939/40 was tevens de 'mobilisatie winter'. De soldaten

Militaire oefeningen op de Rijn. Voorjaar 1940.

De mitrailleurgroep van het 8ste Regiment Infanterie, die tot taak had de Grebbeberg te verdedigen in 1940. Het moreel in de groep lijkt goed

Paarden worden beslagen bij de smid in Achterberg. Kaart verzonden door militair op 23 januari 1940

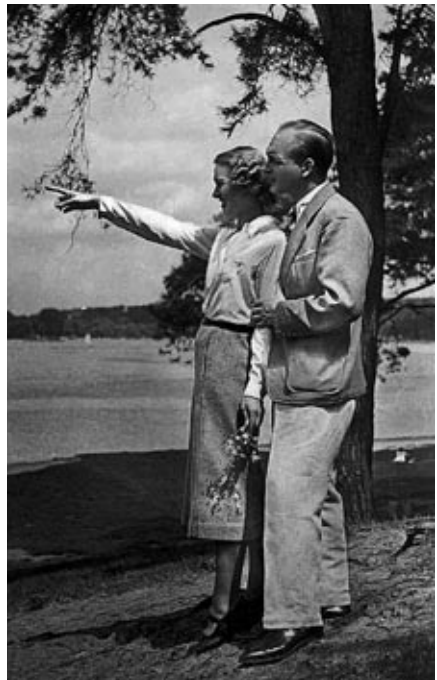

Voorbeeld van een komische kaart. Voorkant van een met strafport beboete kaart verstuurd 27 maart 1940

voor de inval van de Duitsers loopgraven hadden aangelegd. Deze militairen verzonden veel prentbriefkaarten met als thema meestal een plek te Rhenen waar men geweest was, kaarten met 'typische miliaire' tafereelen, soms met karikaturen of grappige thema's, en aan geliefden vaak kaarten waarop verliefde stelletjes waren afgebeeld (zie afbeeldingen).

Men hoefde als militair deze kaarten niet te frankeren, vooropgesteld dat men aangaf tot welk onderdeel men behoorde of de kaart via de veldpost liet versturen. Er kwam dan wel een

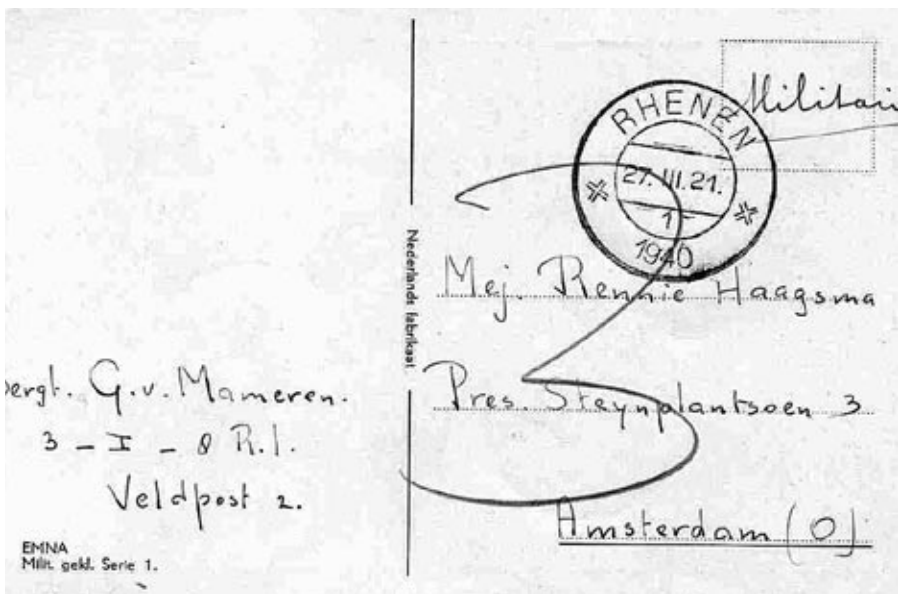
werden vanwege de koude wel bij burgers in Rhenen ondergebracht en sliepen daar op zolders of in kelders. Zo waren er soldaten ondergebracht in de villa van de familie Schouten op de hoek van de Acacialaan. In deze villa bevond zich de centrale van de radio 'draadomroep', een particulier bedrijf, dat later in de oorlogsjaren onderdeel zou worden van de PTT. In de winter van 1940 was hier ook een kantoor in gevestigd waar de Nederlandse soldaten hun soldij konden ophalen. Tussen de Acacialaan en Vreewijk was er een open veld, waar de soldaten vlak

Kaart uit Rhenen verstuurd op 12 februari 1940. Dergelijke kaarten werden door militairen in 1940 vaak gezonden aan hun geliefden

Kaart met strafport vensterenvelop, verzonden door een militair vanuit Rhenen op 27 maart 1940

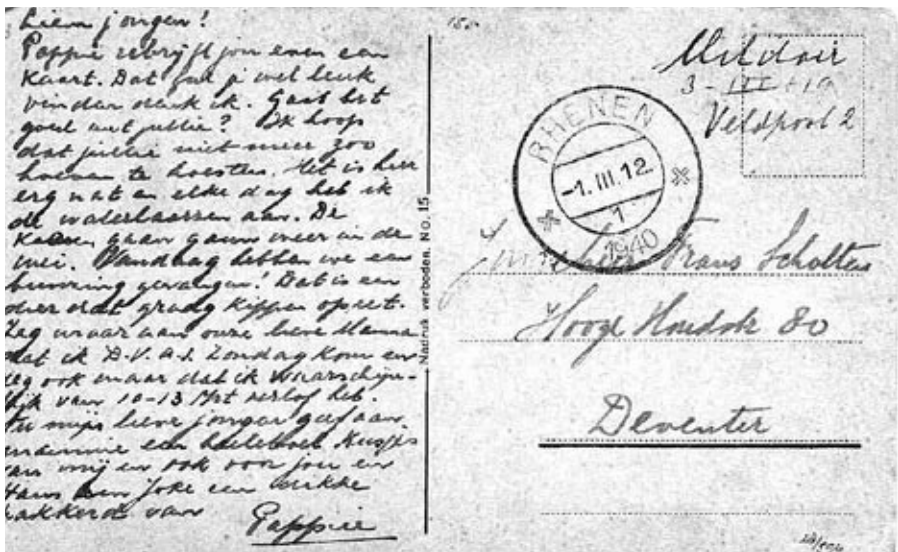

poststempel Rhenen op. Hield men zich niet aan de regels, dan moest de ontvanger strafport betalen. De kaart ging dan in een aparte envelop verder en werd voorzien van een portzegel.

Een dergelijke kaart werd door Sergeant G. van Mameren van onderdeel 3-I-8 R.I. Veldpost 2 verstuurd naar een adres in Amsterdam (O) op 27 maart 1940. Niet duidelijk is waarom deze kaart in een strafport vensterenvelop werd bezorgd omdat aangegeven was dat hij militair was en tot welk onderdeel hij behoorde (zie afbeelding). Misschien had hij hem direct in een brievenbus te Rhenen gestopt.

Interessant zijn ook de teksten op de kaarten omdat ze een beeld geven van de omstandigheden waaronder de militairen verkeerden. Zo bijvoorbeeld op een kaart d.d. 11 december 1939 van korporaal J.A. van Empel (1-I-8 R.I. 2e legerkorps) aan zijn vriendin Betsy Klein in Tiel. Kennelijk heeft zojuist Prins Bernhard de troepen bezocht:

“Mej. Klein, mag ik U vriendelijk bedanken voor de mooie sigarenkoker. En maakt U het allen goed? Ik hoop van harte van wel. Vandaag heb ik Prins Bernhard nog gezien. Verder de hartelijke groeten aan allen en tot ziens! Dáág. De dpl. Korpl. J.A. v. Empel”

Kaart verzonden door militair aan zijn zontje in Deventer op 1 maart 1940

Of die van een militair Scholten van het onderdeel 3-III-19 via Veldpost 2, d.d. 1 maart 1940, die aan zijn zoon in Deventer schrijft:

“Lieve jongen!

Pappie schrijft jou even een kaart. Dat zul je wel leuk vinden denk ik. Gaat het goed met jullie? Ik hoop dat jullie niet meer zoo hoeven te hoesten. Het is hier erg nat en elke dag heb ik de waterlaarzen aan. De koeien gaan gauw weer in de wei. Vandaag hebben we een bunzing gevangen! Dat is een dier dat graag kippen opeet. Zeg maar aan onze lieve Mamma dat ik D.V. a.s. Zondag kom en zeg ook maar dat ik waarschijnlijk van 10-13 Mrt verlof heb.

Nu mijn lieve jongen geef aan mammie een heleboel kusjes van mij en ook van jou en Hans en Joke een dikke pakkerd van Pappie”

Bij het geluid van de trompet
Heeft zich de troep in beweging gezet.

Dit is een kaart met een typisch militair tafereel met tekst ‘Bij het geluid van de trompet heeft de troep zich in beweging gezet’.

Tenslotte als voorbeeld nog een kaart van Harm Bus (2-II-55 R.I. 2e Sectie) afgestempeld Rhenen 9 juli 1940 gericht aan de familie van der Vlekkert in Oene, gem. Epe. Hoewel de strijd op de Grebbeberg gestreden was, blijkt deze militair nog te Achterberg te vertoeven:

“Achterberg 8 Juli ‘40

Geachte Vrienden. Ik ben nog goed dapper en hoop van U allen hetzelfde. Nu ik zit hier in een dik vervelend gat dan was ik liever in Oene.

Schrijf eens terug met Hartelijke en Vriendelijke Groeten van Uw vriend Harm Bus 2-II-55 R.I. 2e sectie. Achterberg bij Rhenen”

Na 1940 komen we dergelijke door militairen verzonden kaarten vanuit Rhenen niet meer tegen.

Bronnen o.a.

1. Blankestijn, Hans, en Hens Dekker, *Groeten uit Rhenen – Prentbriefkaarten van Achterberg, Elst en Rhenen*, Rhenen 2004.
 2. Boer, Robert Jan de, *Ouwehands – Een dierenpark in oorlogstijd*, Amsterdam 2004
 3. Deys, H.P., *Achter Berg en Rijn – Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen*, Wageningen 1981.
 4. Deys, H.P. e.a., *Rhenen – Bedreigd, Bezet, Bevrijd, 1940/1945*, Rhenen 1995.
 5. Jong, A.J. de, *Rhenen en de strenge winters – De winter van 1940*, Oud Rhenen 1993 (1), p. 24 e.v.
 6. Koekoek Jr., J.G., en H.P. Deys, *Gebroken Lente – Rhenen 1940/1945* Wageningen 1980.
 7. Koekoek – Sloggat, K.H., e.a., *Toen wist ik pas wat oorlog was – Rhenen 1940/1945*, Rhenen 1985.
- Diverse artikelen ter gelegenheid van 40 jaar bevrijding in Oud Rhenen 1985.